

Foto: Shutterstock

1 EEN INLEIDING IN DE ONTWIKKELING VAN HET KIND

HOOFDSTUK 1 IN VOGELVLUCHT

1.1 Een oriëntatie op de ontwikkelingspsychologie

- 1.1.1 De reikwijdte van het vakgebied
- 1.1.2 Invloeden op de ontwikkeling: ontwikkelen in een sociale wereld

1.2 Kinderen: verleden, heden en toekomst

- 1.2.1 Vroege denkbelden over kinderen
- 1.2.2 De twintigste eeuw: ontwikkelingspsychologie als discipline
- 1.2.3 Vraagstukken bij de thema's van de ontwikkelingspsychologie
- 1.2.4 De toekomst van de ontwikkelingspsychologie

LEERDOELEN

Aan het einde van dit hoofdstuk kun je:

- LD 1.1** het vakgebied ontwikkelingspsychologie definiëren.
- LD 1.2** een overzicht geven van de reikwijdte van het vakgebied ontwikkelingspsychologie.
- LD 1.3** voorbeelden geven van historische invloeden op de ontwikkeling (cohorteffecten) en van belangrijke leeftijdsgebonden, sociaal-culturele en niet-normatieve factoren die de ontwikkeling beïnvloeden.
- LD 1.4** de eerste denkbelden over jeugd en kinderen schetsen.
- LD 1.5** de opkomst van de ontwikkelingspsychologie als een nieuwe discipline beschrijven.
- LD 1.6** de belangrijkste vraagstukken in de ontwikkelingspsychologie samenvatten.
- LD 1.7** een voorspelling doen over toekomstige trends op het gebied van ontwikkelingspsychologie.

Proloog: Kunstmatige voortplantingstechnieken

Enerzijds was de kennismaking tussen Louise Brown en Elizabeth Carr in 2017 niet zo opmerkelijk: gewoon twee vrouwen van eind dertig, die praatten over hun leven en hun kinderen. Anderzijds was hun ontmoeting wel bijzonder, want Louise (geboren in 1978 in Engeland), was 's werelds allereerste 'reageerbuisbaby' en Elizabeth (geboren in 1981) was de eerste reageerbuisbaby in de Verenigde Staten (Simpson, 2017). Zij werden verwekt door middel van in-vitrofertilisatie (ivf), een methode waarbij de bevruchting buiten het lichaam van de moeder plaatsvindt. Beiden kregen zij tijdens het opgroeien te maken met een enorme hoeveelheid media-aandacht, puur door de manier waarop zij op de wereld waren gekomen. Dat kwam mede door de controverseronde ivf (Gagneux, 2016). Hoewel ze hier ieder op hun eigen manier mee omgingen, was er bij hun ontmoeting gelijk een diep gevoel van wederzijds begrip.

Louise was een peuter toen haar ouders haar vertelden hoe ze was verwekt. Gedurende haar hele jeugd werd ze gebombardeerd met vragen. Ze moest haar klasgenoten regelmatig uitleggen dat ze niet in een laboratorium was geboren. Als kind voelde Louise zich daardoor soms een buitenstaander. 'Ik dacht dat er iets eigenaardigs met me was', herinnert zij zich. Naarmate ze ouder werd, nam dat gevoel af, omdat er steeds meer kinderen via ivf werden geboren. Ook Elizabeth had het niet gemakkelijk toen ze opgroeide, omdat ze zich vaak onzeker voelde.

Louise Brown (links) en Elizabeth Carr (rechts).

Foto's: Adrian Arbib / Alamy Stock Photo; Julia Malakie / AP Photo.

Tegenwoordig zijn Louise en Elizabeth bepaald geen uitzondering meer. Wereldwijd zijn inmiddels meer dan acht miljoen baby's geboren na een ivf-behandeling, die bijna routine is geworden (ESHRE, 2018). In Nederland worden jaarlijks ongeveer 5000 ivf-baby's geboren (Stichting LIR, 2017). In Vlaanderen was in 2014 ongeveer 1 op 15 zwangerschappen het gevolg van een ivf-behandeling (Heylen, 2015). Volgens *The Economist* kent België zelfs 's werelds hoogste gebruik van ivf. Hoewel daar ook veel mensen bij gerekend zijn die uit het buitenland naar België komen voor een behandeling, zegt dit zeker iets over de goede toegankelijkheid van ivf in België (Beel, 2016).

Op www.pearsonmylab.nl vind je vragen bij deze proloog ter verwerking van de stof uit dit hoofdstuk.

Vooruitblik

De concepties van Louise Brown en Elizabeth Carr, inmiddels ongeveer veertig jaar geleden, mogen dan met behulp van ivf hebben plaatsgevonden, hun ontwikkeling heeft zich vanaf hun vroegste kindertijd volgens min of meer voorspelbare patronen voltrokken. De omgeving waarin kinderen opgroeien kan natuurlijk heel verschillend zijn. Sommigen hebben bijvoorbeeld te maken met armoede, oorlog of gezinsproblemen, zoals scheidingen. Toch vertonen hun globale ontwikkelingslijnen opmerkelijke gelijkenissen.

Vruchtbaarheidstechnieken als ivf bieden enerzijds hoop op het krijgen van een kind en werpen anderzijds ook vragen op. Bijvoorbeeld: wat voor effect heeft het op de ontwikkeling van kinderen als vrouwen met behulp van deze technieken op steeds oudere leeftijd moeder worden? Zo zijn er meer actuele thema's op het gebied van kinderlijke ontwikkeling. Denk aan de effecten van het mogelijk toekomstige klonen of genetisch gemanipuleerde baby's, van sociale media, van meertalig opgroeien, van sociale ongelijkheid en van nieuwe gezinsvormen. Dit soort onderwerpen roept belangrijke vragen op rond de ontwikkeling van kinderen. En daar liggen weer vragen aan ten grondslag die nog essentiëler zijn. Hoe ontwikkelen kinderen zich fysiek? Hoe groeit en verandert hun begrip van de wereld in de loop der tijd? En hoe ontwikkelen hun persoonlijkheid en sociale omgeving zich vanaf de geboorte tot en met de adolescentie?

Deze kwesties, en nog vele andere die we in dit boek zullen tegenkomen, staan centraal in de ontwikkelingspsychologie. Ze zijn op uiteenlopende manieren te benaderen. Zo zullen verschillende specialisten op het gebied van kinderontwikkeling het verhaal van Louise Brown en Elizabeth Carr op hun eigen manier belichten:

- Onderzoekers die vanuit een biologische invalshoek naar gedrag kijken, kunnen geïnteresseerd zijn in de vraag of de manier waarop Louise en Elizabeth zijn verwekt, namelijk buiten de baarmoeder, invloed heeft gehad op hun fysieke functioneren voor en na hun geboorte.
- Specialisten die zich bezighouden met erfelijkheid kunnen onderzoeken welke invloed de genetische aanleg van de ouders van Louise en Elizabeth heeft op hun latere gedrag.
- Specialisten die zich richten op hoe het denken in de loop van de kindertijd verandert, kunnen onderzoeken of kinderen die zijn verwekt met ivf dezelfde cognitieve mogelijkheden hebben als andere kinderen.
- Onderzoekers die zich richten op fysieke groei kunnen kijken of hun lichamelijke groei anders verloopt dan die van kinderen die op de traditionele manier zijn verwekt.
- Deskundigen op het gebied van de sociale ontwikkeling van het kind kunnen kijken naar de manier waarop Louise en Elizabeth met andere kinderen omgaan en naar het soort vriendschappen dat ze ontwikkelen.
- Deskundigen die vooral kijken naar de omgeving waarin kinderen opgroeien, kunnen bijvoorbeeld bestuderen welke impact de media-aandacht op de ontwikkeling van Louise en Elizabeth heeft gehad, of welke andere omgevingsaspecten van belang zijn geweest voor hun welzijn.

Ontwikkelingsdeskundigen, waaronder ontwikkelingspsychologen, kijken dus op allerlei manieren naar hoe de biologische erfenis van onze ouders en de omgeving waarin we leven ons gedrag beïnvloeden. Wel hebben ze één ding gemeen: ze zijn geïnteresseerd in de groei en de veranderingen die een kind in zijn jeugd en zijn adolescentie doormaakt. Ze hopen dat hun werk uiteindelijk

zal bijdragen aan een beter leven voor kinderen. Mensen die werkzaam zijn op uiteenlopende terreinen als het onderwijs, de gezondheidszorg en het sociaal werk putten uit de bevindingen van deze onderzoekers om het welzijn van kinderen te bevorderen.

In dit hoofdstuk oriënteren we ons op het vakgebied van de ontwikkelingspsychologie. We beginnen met een bespreking van de reikwijdte van de discipline. We geven een indruk van het brede scala aan onderwerpen dat eronder valt en de leeftijden waarop het vakgebied zich richt. Ook kijken we naar de manier waarop de ontwikkelingspsychologie zich heeft ontwikkeld en staan we stil bij de belangrijkste kwesties en vragen die ten grondslag liggen aan de ontwikkelingspsychologie. Tot slot besteden we aandacht aan de toekomst van het vakgebied.

1.1 Een oriëntatie op de ontwikkelingspsychologie

Heb je je ooit afgevraagd hoe het mogelijk is dat een baby je vinger stevig vastgrijpt met zijn minuscule, perfect gevormde handjes? Of je verwonderd over een peuter die planmatig een poppetje tekent? Of bedacht hoe een adolescent bezielde besluiten kan nemen over wie hij uitnodigt voor een feestje? Als je je zulke dingen afvraagt, stel je het soort vragen waarmee ontwikkelingspsychologen zich bezighouden.

Ontwikkelingspsychologie (of *levensloopspsychologie*) is de wetenschappelijke studie naar patronen van groei, verandering en stabiliteit bij mensen vanaf de conceptie helemaal tot aan de ouderdom, maar met een accent op de jaren tot de volwassenheid, waarin veranderingen elkaar het snelst opvolgen.

De definitie van het vakgebied lijkt vrij eenvoudig, maar dat is enigszins misleidend. Om te begrijpen wat ontwikkelingspsychologie precies inhoudt, gaan we dieper in op de verschillende delen van de definitie.

Het bestuderen van groei, verandering en stabiliteit kent in de ontwikkelingspsychologie een *wetenschappelijke benadering*. Net als leden van andere wetenschappelijke disciplines, toetsen ook ontwikkelingsonderzoekers hun hypothesen, in dit geval over de aard en het verloop van de menselijke ontwikkeling, met behulp van wetenschappelijke werkwijzen. Zoals we in paragraaf 2.2 zullen zien, formuleren ze theorieën over ontwikkeling en gebruiken ze wetenschappelijke methoden om hun theoretische aannames op een systematische manier te testen.

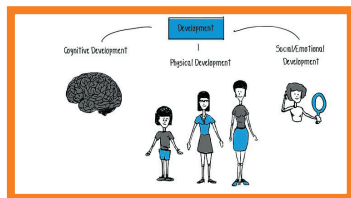
Ontwikkelingspsychologie richt zich op de *menselijke* ontwikkeling. Sommige ontwikkelingspsychologen proberen de universele (algemeen geldende) ontwikkelingsprincipes te doorgronden, terwijl andere specifiek kijken. Bijvoorbeeld naar de invloed van culturele verschillen op het verloop van de ontwikkeling of naar de unieke aspecten van individuen; de kenmerken en eigenschappen die de ene mens van de andere onderscheiden.

Ontwikkelingspsychologen houden zich niet alleen bezig met de manier waarop mensen tijdens hun leven *groeien* en *veranderen*, maar ook met *stabiliteit* in het leven van kinderen, adolescenten en volwassenen. Ze vragen zich enerzijds af op welke gebieden en in welke perioden in het leven mensen veranderen en groeien, en anderzijds hoe hun gedrag juist overeenkomt met eerder gedrag.

1.1.1 De reikwijdte van het vakgebied

De definitie van ontwikkelingspsychologie is globaal en de reikwijdte van het gebied is aanzienlijk. Ontwikkelingspsychologen houden zich met uiteenlopende

Ontwikkelingspsychologie: de wetenschappelijke studie naar groei, verandering en stabiliteit bij mensen, van conceptie tot ouderdom, maar met een accent op de jaren tot de volwassenheid.

▶ Zie MyLab voor de video: Inleiding in de menselijke ontwikkeling.

onderwerpen bezig. Ze specialiseren zich meestal in een thema of leeftijds-categorie.

Thematische gebieden binnen de ontwikkelingspsychologie

Onderzoek naar de ontwikkeling van kinderen is grofweg te verdelen in vier centrale thema's:

- fysieke ontwikkeling;
- cognitieve ontwikkeling;
- sociaal-emotionele ontwikkeling;
- persoonlijkheidsontwikkeling.

Wie zich bezighoudt met de ontwikkeling van kinderen kan zich specialiseren in een thematisch gebied. Sommige ontwikkelingspsychologen richten zich op de **fysieke ontwikkeling**. Zij kijken naar de invloed van het lichaam op ons gedrag. Denk aan de invloed van de hersenen, het zenuwstelsel, de spieren en de zintuigen, maar ook aan de behoefte aan eten, drinken en slaap. Onderzoek richt zich bijvoorbeeld op de effecten van ondervoeding op het groeitempo en de motoriek van kinderen, of op het seksuele rijpingsproces tijdens de adolescentie. Andere ontwikkelingspsychologen doen onderzoek naar de **cognitieve ontwikkeling**. Zij proberen te begrijpen hoe groei en verandering in intellectuele vermogens ons gedrag beïnvloedt. Cognitieve ontwikkelingspsychologen houden zich bezig met denken, leren, geheugen, probleemoplossing en intelligentie. Ze onderzoeken bijvoorbeeld hoe intellectuele vermogens in de loop van de kindertijd veranderen. Of ze proberen te achterhalen in hoeverre er culturele verschillen bestaan in hoe leerlingen hun successen en mislukkingen op school verklaren. Zij kunnen ook geïnteresseerd zijn in de manier waarop iemand die in de kindertijd een trauma heeft ervaren, zich dit later in het leven herinnert.

Ook zijn er ontwikkelingspsychologen die zich bezighouden met de **sociaal-emotionele ontwikkeling** en/of de **persoonlijkheidsontwikkeling**. Bij de sociaal-emotionele ontwikkeling gaat het om de manier waarop de interacties van mensen en hun sociale relaties in de loop van hun leven groeien, veranderen en stabiel blijven, en om de manier waarop zij in toenemende mate hun emoties bewust ervaren en greep krijgen op hun emoties. Een deskundige op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling kijkt bijvoorbeeld naar het uitgangsgedrag van adolescenten of naar de effecten van een klasstructuur op het emotionele welbevinden van schoolgaande kinderen. Voorts kan de focus liggen op de *seksuele ontwikkeling*, bijvoorbeeld in een onderzoek naar stressbeleving onder homoseksuele adolescenten. Bij persoonlijkheidsontwikkeling wordt gekeken naar stabiliteit en verandering in de karaktereigenschappen die het ene individu van het andere onderscheiden. Een ontwikkelingspsycholoog die geïnteresseerd is in persoonlijkheidsontwikkeling kan zich afvragen of een mens tijdens zijn leven stabiele, duurzame karaktertrekken bezit. Daarnaast kan de *morele ontwikkeling* een speciaal aandachtsgebied zijn, zoals in een studie naar de invloed van het ouderlijke gedrag op de ontwikkeling van het besef van goed en kwaad bij kinderen.

De vier thematische hoofdgebieden – fysieke, cognitieve, sociaal-emotionele en persoonlijkheidsontwikkeling – zijn samengevat in tabel 1.1.

Fysieke ontwikkeling: ontwikkeling die betrekking heeft op de fysieke opbouw van het lichaam, zoals de hersenen, het zenuwstelsel, de spieren, de zintuigen en de behoefte aan eten, drinken en slaap.

Cognitieve ontwikkeling: ontwikkeling die betrekking heeft op intellectuele vermogens, zoals denken, leren, geheugen en probleemoplossing.

Sociaal-emotionele ontwikkeling: ontwikkeling die betrekking heeft op sociale relaties, interacties met anderen en op het omgaan met emoties.

Persoonlijkheidsontwikkeling: ontwikkeling van duurzame gedragingen en (karakter)eigenschappen die de ene persoon van de andere onderscheiden.

THEMATISCH GEBIED	FOCUS	VOORBEELDEN VAN VRAAGSTUKKEN*
Fysieke ontwikkeling	Kijkt naar de invloed van de hersenen, het zenuwstelsel, de spieren, de zintuigen en de behoefte aan eten, drinken en slaap op ons gedrag.	Wat bepaalt de sekse van een kind? (3) Wat zijn de langetermijneffecten van een premature geboorte? (4) Wat zijn de voordelen van borstvoeding? (5) Wat zijn de consequenties van vroege of late seksuele rijpheid? (14)
Cognitieve ontwikkeling	Kijkt naar intellectuele vermogens, waaronder leren, geheugen, probleemoplossing en intelligentie.	Wat zijn onze vroegste herinneringen? (6) Wat zijn de effecten van tv-kijken? (9) Heeft tweetaligheid voordelen? (12) Welke invloed heeft het egocentrisme van een adolescent op zijn wereldbeeld? (15)
Sociaal-emotionele ontwikkeling	Kijkt naar de sociale relaties en interacties met anderen en naar het omgaan met emoties.	Reageren pasgeborenen anders op hun moeder dan op andere mensen? (4) Wat is de beste manier om kinderen gewenst gedrag aan te leren? (10) Hebben kinderen die gepest worden bepaalde eigenschappen gemeen? (13)
Persoonlijkeidsontwikkeling	Kijkt naar de duurzame gedragingen en (karakter) eigenschappen die de ene persoon van de andere onderscheiden.	Heeft een kleuter een besef van goed en fout? (10) Wanneer wordt een kind zich bewust van zijn sekse? (10) Wat zijn oorzaken van zelfmoord bij adolescenten? (16)

* De getallen tussen haakjes verwijzen naar het hoofdstuk dat de vraag behandelt.

Leeftijdsgroepen en individuele verschillen

Ontwikkelingspsychologen specialiseren zich niet alleen vaak in een thematisch gebied, tegelijkertijd kijken ze meestal ook naar specifieke leeftijdsgroepen. In dit boek maken we de volgende globale onderverdeling:

- prenatale periode (van conceptie tot geboorte);
- babytijd (van geboorte tot twee jaar);
- peuter- en kleutertijd (van twee tot zes jaar);
- schooltijd (van zes tot twaalf jaar);
- adolescentie (van twaalf tot twintig jaar).

Hierbij moeten we ons wel bedenken dat deze globale leeftijdsgroepen of perioden sociale constructies zijn, veelal gebaseerd op westers onderzoek. Een *sociale constructie* is een idee over de realiteit dat weliswaar breed geaccepteerd is, maar afhangt van de maatschappij en de cultuur op een bepaald moment. De leeftijdsgroepen zijn in vele opzichten ook willekeurig. Sommige perioden hebben een duidelijk afgebakende grens: de babytijd begint bij de geboorte en de kleutertijd eindigt als het kind naar groep 3 van de basisschool gaat (leerjaar 1 in België). Het einde van de babytijd is echter niet zo helder begrensd. Zo spreken sommigen tot de leeftijd van één of anderhalf jaar van een baby, en daarna – tussen een en twee jaar – van een dreumes. Ook de overgang tussen schooltijd en adolescentie is niet precies afgebakend. Omdat de grens tussen deze twee perioden gebaseerd is op een biologische verandering (het begin van het seksuele rijpingsproces, dat van de ene persoon tot de andere sterk kan variëren), kan de leeftijd waarop een kind de adolescentie bereikt per persoon verschillen. Sommige ontwikkelingsspecialisten hanteren meer specifieke ontwikkelingsperioden. Zij kunnen bijvoorbeeld de *puberteit* bestuderen als aparte levensfase, die bij meisjes rond hun elfde of twaalfde en bij jongens rond hun dertiende of veertiende start. Zo concentreert de Nederlandse hoogleraar Neurocognitieve ontwikkelingspsychologie Eveline Crone zich in haar gelijknamige boek op ‘het puberende brein’ (Crone, 2018). Sommigen beschouwen de adolescentie dan als de levensfase die pas ná de puberteit begint en anderen zien de puberteit als

Deze bruiloft van twee kinderen in India is een voorbeeld van het belang van omgevingsfactoren voor de leeftijd waarop een bepaalde gebeurtenis zich voltrekt.

Foto: Dinodia Photos / Alamy

onderdeel van de adolescentie, waarbij de puberteit in feite het begin vormt van de adolescentie. In dit boek is voor dat laatste gekozen: de adolescentie bestrijkt hier dus zowel de puberteit als de periode daarna, totdat de jongvolwassene twintig jaar is.

Een ander voorbeeld van zo'n specifiekere ontwikkelingsperiode is de *prepuberteit*: de periode voorafgaand aan de puberteit, waarin al (hormonale) veranderingen in het lichaam optreden, maar deze nog niet van buitenaf zichtbaar zijn. Psycholoog Jeffrey Arnett spreekt daarnaast van de *opkomende volwassenheid* als een aparte leeftijdsfase, die loopt van de late tienerjaren tot midden twintig. Tijdens deze fase zijn mensen niet langer adolescenten, maar hebben ze evenmin de verantwoordelijkheden van de volwassenheid volledig op zich genomen. In plaats daarvan proberen ze nog steeds verschillende identiteiten uit en zijn ze bezig met zelfverkenning (Arnett, 2011, 2016; De Dios, 2012; Nelson, 2013). De tijdstippen waarop gebeurtenissen zich in het leven van mensen voltrekken, kunnen aanzienlijk variëren. Dat heeft deels een biologische oorzaak: de ene mens is sneller volgroeid dan de andere. Dat kan betekenen dat hij sneller bepaalde mijlpalen in zijn ontwikkeling bereikt. Ook omgevingsfactoren spelen een belangrijke rol. De leeftijd waarop mensen meestal liefdesrelaties aangaan, varieert bijvoorbeeld per cultuur en is deels afhankelijk van de manier waarop mensen in die cultuur aankijken tegen relaties.

Als ontwikkelingspsychologen het over leeftijdsgroepen hebben, is het dus essentieel om te beseffen dat zij het over (vaak westerse) gemiddelden hebben: het moment waarop kinderen gemiddeld genomen bepaalde mijlpalen bereiken. Onderlinge verschillen zijn daarbij normaal. De variaties worden alleen opmerkelijk als kinderen aanzienlijke afwijkingen van het gemiddelde vertonen. Als een kind veel later dan gemiddeld begint met praten, kunnen de ouders bijvoorbeeld beslissen om een logopedist in te schakelen.

De koppeling tussen thema's en leeftijden

Door de variatie in themagebieden en leeftijdsgroepen kunnen we specialisten met uiteenlopende achtergronden zien als deskundigen op het gebied van de ontwikkelingspsychologie. Psychologen die gedrag en mentale processen bestuderen, pedagogen, genetici en artsen zijn maar enkele voorbeelden van mensen die gespecialiseerd zijn in en onderzoek uitvoeren naar de ontwikkeling van kinderen.

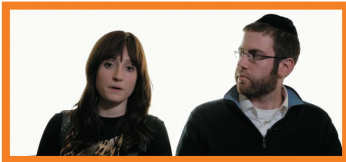
Deze diversiteit aan specialisten levert een groot aantal verschillende perspectieven en ook intellectuele rijkdom op. Bovendien zorgt zij ervoor dat een breed scala aan beroepen de onderzoeksbevindingen van het vakgebied in de praktijk toepast om het welzijn van kinderen te vergroten. Denk aan leerkrachten, verpleegkundigen, sociaal werkers, pedagogisch medewerkers in de kinderopvang en beleidsmakers.

1.1.2 Invloeden op de ontwikkeling: ontwikkelen in een sociale wereld

Bob, geboren in 1947, is een babyboomer. Hij kwam vlak na de Tweede Wereldoorlog ter wereld, toen er sprake was van een geboortegolf. Hij was een adolescent in de jaren zestig, ten tijde van de flowerpowerbeweging en de opkomst van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging met haar vele protesten. Vandaar dat deze generatie behalve babyboomers ook wel de protestgeneratie wordt genoemd. Zijn moeder, Gerda, werd geboren in 1922. Zij behoort tot de vooroorlogse generatie, die haar

kindertijd en tienerjaren in de schaduw van grote financiële achteruitgang doorbracht. Bobs zoon Jonathan is geboren in 1970. Hij is inmiddels afgestudeerd, getrouwd, vader geworden en heeft zich opgewerkt tot een leidinggevende functie. Hij behoort tot de zogenaamde Generatie X. Jonathans zusje Sarah, een nakomelingetje geboren in 1990, hoort bij de volgende generatie: de Generatie Y, ook wel de millennials genoemd. Zij kan zich geen leven voorstellen zonder de computer, internet en de bijbehorende sociale media en applicaties.

Cohort: een groep mensen die rond dezelfde tijd op dezelfde plek zijn geboren.

Zie MyLab voor de video: Cohorteffecten.

Vanuit een pedagogisch-didactisch perspectief

Hoe zou het cohort waar een kind deel van uitmaakt zijn of haar schoolrijpheid kunnen beïnvloeden? Wat kunnen bijvoorbeeld de voor- en nadelen zijn van het behoren tot een cohort waarin het heel normaal is om internet te gebruiken, vergeleken bij cohorten die zonder internet opgroeiden?

Het historisch-maatschappelijk beeld van de jeugd en van wat normaal is om van kinderen te vragen, verandert door de eeuwen heen. Deze kinderen uit het begin van de twintigste eeuw werkten de hele dag in mijnen.

Foto: Lewis Hime / Corbis Bettmann

Ieder mens behoort tot een specifieke **cohort**: een groep mensen die rond dezelfde tijd op dezelfde plek zijn geboren. Belangrijke sociaal-historische gebeurtenissen, zoals oorlogen, economische groei en crisis, hongersnoden en epidemieën, hebben mogelijk een bepaalde gemeenschappelijke invloed op leden van een cohort, al moeten we volgens sommigen ook voorzichtig zijn met het idee dat er vastomlijnde generaties zijn die fundamenteel van elkaar verschillen. Naast het cohort waartoe iemand behoort, zijn er natuurlijk nog vele andere factoren of gebeurtenissen die de ontwikkeling mede bepalen. We maken hierbij een onderscheid tussen normatieve en niet-normatieve gebeurtenissen.

Met *normatieve gebeurtenissen* worden hier gebeurtenissen bedoeld die zich voor de meeste individuen binnen een groep op dezelfde manier voltrekken. Normatieve gebeurtenissen kunnen historisch, leeftijdsgebonden of sociaal-cultureel bepaald zijn.

Invloeden van cohorten op de ontwikkeling, zogenoemde *cohorteffecten*, zijn voorbeelden van *historisch bepaalde invloeden*: omgevingsinvloeden en biologische invloeden die verbonden zijn aan een specifiek historisch moment. Kinderen die in de wijk Roombeek in Enschede woonden, werden bijvoorbeeld allemaal geconfronteerd met biologische effecten en omgevingseffecten als gevolg van de vuurwerkramp op 13 mei 2000. Hun ontwikkeling is beïnvloed door deze historisch bepaalde gebeurtenis (Colenbrander, 2003).

Leeftijdsgebonden invloeden zijn biologische invloeden en omgevingsinvloeden die gelijk zijn voor mensen in een bepaalde leeftijdsgroep, ongeacht waar of wanneer ze opgroeien. Het bereiken van de puberteit (bekeken vanuit een lichamelijke invalshoek) is bijvoorbeeld een leeftijdsgebonden gebeurtenis, omdat het iedereen ongeveer in dezelfde periode overkomt. En in westerse culturen beginnen alle kinderen rond een bepaald levensjaar met verplicht onderwijs (leerplicht): in Nederland op 5-jarige en in België op 6-jarige leeftijd.

Ontwikkeling wordt ook bepaald door *sociaal-culturele invloeden*, zoals etnische afkomst, sociale klasse, lidmaatschap van een subcultuur en dergelijke. Immigrantenkinderen die Nederlands als tweede taal spreken, zijn onderhevig aan andere sociaal-culturele invloeden dan in Nederland of België geboren kinderen die Nederlands of Vlaams als moedertaal hebben.

Tot slot zijn ook *niet-normatieve gebeurtenissen* van invloed op de ontwikkeling. Dit zijn specifieke gebeurtenissen die plaatsvinden in het leven van een bepaald persoon, terwijl de meeste andere mensen hier niet mee te maken krijgen. Zo groeiden Louise Brown en Elizabeth Carr op met het besef dat zij de eerste kinderen waren die via in-vitrofertilisatie waren verwekt. Of denk bijvoorbeeld aan een kind dat op haar zesde haar ouders kwijtraakt bij een auto-ongeluk. Kinderen kunnen ook zelf bijdragen aan de totstandkoming van niet-normatieve gebeurtenissen. Bijvoorbeeld als een 16-jarige eindexamenleerling een landelijke wetenschapswedstrijd wint door daar hard voor te leren. Deze leerling zou door

Hoe diversiteit de ontwikkeling beïnvloedt

In de Verenigde Staten prijzen ouders jonge kinderen die veel vragen stellen vaak, omdat dit erop zou duiden dat deze kinderen ‘intelligent’ en ‘leergierig’ zijn. Nederlanders kunnen dit juist als ‘te afhankelijk’ gedrag betitelen. Italiaanse ouders beschouwen leergierigheid dikwijls als een teken van sociaal-emotionele competentie, niet van een groot intellectueel vermogen. Spaanse ouders prijzen karakter over het algemeen meer dan intelligentie, en Zweedse ouders waarderen veiligheid en geluk vaak boven alles.

Natuurlijk zijn deze voorbeelden nogal algemeen gesteld, maar wat kunnen we opmaken uit dit soort verschillende ouderlijke verwachtingen? Is de ene manier om naar het gedrag van kinderen te kijken juist en de andere onjuist? Waarschijnlijk niet, als we rekening houden met de *culturele context* waarin de ouders opereren. Alle culturen en subculturen hebben hun eigen opvattingen over opvoeden en over ontwikkelingsdoelen voor kinderen (Chen, Chen & Zheng, 2012; Feldman & Masalha, 2007).

Ontwikkelingspecialisten moeten rekening houden met globale culturele factoren, zoals de neiging tot individualisme of collectivisme. Zoals we in paragraaf 10.1.2 zullen bespreken, neigen kinderen in Aziatische samenlevingen bijvoorbeeld tot een *collectivistische oriëntatie*, gericht op onderlinge afhankelijkheid van de leden van een samenleving. Kinderen in westerse samenlevingen zijn eerder geneigd tot een *individualistische oriëntatie*, gericht op het uniek en onafhankelijk zijn.

Daarnaast moeten ontwikkelingspsychologen subtielere etnische en sociaal-economische verschillen en sekseverschillen in ogenschouw nemen. Op die manier krijgen ze niet alleen een beter beeld van de manier waarop mensen tijdens hun leven veranderen en groeien, maar kunnen ze wellicht ook beter bijdragen aan het verbeteren van de sociale omstandigheden van mensen.

Pogingen om te begrijpen hoe diversiteit de ontwikkeling beïnvloedt worden bemoeilijkt door problemen met het vinden van het juiste vocabulaire. Onderzoekers gebruiken – net als anderen in de samenleving – termen op het gebied van diversiteit vaak op een verkeerde manier.

Vooraf het begrip *ras* geeft problemen. Hoewel het in eerste instantie verwees naar biologische factoren,

Het gezicht van onze samenleving verandert doordat het aantal kinderen met verschillende achtergronden verder toeneemt.

Foto's: (boven) iofoto / Fotolia; Paul Matthew Photography / Shutterstock; (onder) Wealan Pollard / oJO Images Ltd. / Alamy.

heeft het in de loop der tijd een heleboel andere betekenissen gekregen, die bijvoorbeeld verwijzen naar huidskleur, religie of cultuur. Bovendien is het begrip, zoals oorspronkelijk bedoeld, buitengewoon onnauwkeurig: afhankelijk van de definitie zijn er tussen de drie en driehonderd rassen. De genetische opmaak van alle mensen is ook nog eens voor 99,9 procent identiek, waardoor de vraag tot welk ras iemand behoort eigenlijk irrelevant wordt (Bamshad & Olson, 2003; Fish, 2011; Balis & Aman, 2013).

Etnische groep en *etniciteit* zijn bredere termen dan *ras*, waar iets meer overeenstemming over bestaat. Deze termen verwijzen naar culturele achtergrond, nationaliteit, religie en taal. Leden van etnische groepen hebben een gezamenlijke culturele achtergrond en groeps-historie.

Het blijft een lastige vraag of en hoe onderzoekers mensen in onze multiculturele samenleving moeten

categoriseren. Duidelijk is wel dat we, om een compleet beeld te krijgen van de menselijke ontwikkeling, rekening moeten houden met deze complexe diversiteitskwesities. Door te zoeken naar overeenkomsten en verschillen tussen culturele groepen kunnen onderzoekers universele ontwikkelingsprincipes onderscheiden van cultureel bepaalde principes. De komende jaren zal

de ontwikkelingspsychologie zich dus waarschijnlijk ontwikkelen van een discipline die zich primair richtte op kinderen met een Europese of Noord-Amerikaanse achtergrond tot een discipline die zich bezighoudt met de ontwikkeling van kinderen met diverse achtergronden van over de hele wereld (Bornstein & Lansford, 2013; Kloep et al., 2009; Wardle, 2007).

zo'n gebeurtenis bijvoorbeeld een positiever zelfbeeld kunnen ontwikkelen, hetgeen weer invloed kan hebben op zijn toekomstige keuzes op het gebied van opleiding en werk.

1.2 Kinderen: verleden, heden en toekomst

Ouders zijn vaak gefascineerd door hun kinderen, en hun ontwikkeling is een bron van zowel nieuwsgierigheid als verwondering. Kinderen zijn dan ook reeds lang het onderwerp van studie. Het is echter een relatief recent fenomeen dat kinderen vanuit een wetenschappelijke invalshoek worden bestudeerd. Een korte blik op hoe het vakgebied ontwikkelingspsychologie zich heeft ontwikkeld, toont aan dat er veel is veranderd in de manier waarop we naar kinderen kijken.

1.2.1 Vroege denkbeelden over kinderen

Hoewel het moeilijk voor te stellen is, denken sommige wetenschappers dat er een periode was waarin de kindertijd niet eens bestond, althans niet in de belevingswereld van volwassenen. Volgens Philippe Ariès, die onder andere bestudeerde hoe kinderen en gezinnen op schilderijen en in andere kunstvormen werden weergegeven, kregen kinderen pas rond 1600 een eigen status en werden zij voor die tijd gezien als miniatuurvolwassenen. Ze droegen dezelfde kleding als volwassenen en kregen geen speciale behandeling. De kindertijd werd niet beschouwd als een stadium dat kwalitatief anders was dan de volwassenheid (Acocella, 2003; Ariès, 1962; Hutton, 2004).

De stelling dat kinderen in de middeleeuwen puur gezien werden als miniatuurvolwassenen is misschien wat vergaand. De argumenten van Ariès waren voornamelijk gebaseerd op kunstwerken die de Europese aristocratie afbeeldden, een zeer beperkte doorsnede van de westerse cultuur. Toch is het duidelijk dat de kindertijd vroeger iets heel anders betekende dan tegenwoordig. En dat het idee om de kindertijd systematisch te bestuderen pas later postvatte.

In de middeleeuwen werden kinderen afgebeeld als imperfecte miniatuurvolwassenen, gekleed in precies dezelfde outfits als volwassenen.

Beeld: Art Resource, N.Y. Uffizi / Florence / Italy, Museo di Andrea del Castagno Scala / Art Resource, NY

Babybiografieën

Een van de eerste geschriften waarin kinderen methodisch werden bestudeerd, waren babybiografieën, die eind 1700 populair waren in Duitsland. Waarnemers, meestal de ouders, volgden de groei van een kind door diens fysieke en taalkundige mijlpalen vast te leggen. Pas met Charles Darwin, die in 1859 de evolutietheorie publiceerde, kreeg de observatie van kinderen een meer systematisch karakter. Darwin was ervan overtuigd dat begrip van de ontwikkeling van individuen binnen een soort kon helpen om te achterhalen hoe de soort zelf was ontwikkeld. Hij gaf de babybiografieën een wetenschappelijker status door er zelf een te schrijven over de ontwikkelingen van zijn zoon in diens eerste levensjaar. Op de publicatie van Darwins boek volgde een golf van babybiografieën.